

Tiszajárás

XVII.

FATORONY

Zoli sodró szavának, mérnökösen kiszámított akaratának nem tudok ellenállni. Ha ő azt mondja: irány Lónya, akkor nem gyalog indulunk. Cigánylányait ideparancsolta Zsigulistól, amit a nagyobbik olyan nőiesen puha mozdulatokkal vezet, mintha kézimunkázna. A mellette levő ajtó üvege lehúzva, fehér, kötött sapkája alól elsza- badult barna hajtincsei hátravernek, integetnek. Zoli ül mögötte. Amikor szót vált a lánnyal, a hajsörény simogatja arcát.

A másik lány előttem ül. Sértődöttség bilincselné? A kínálás visszautasítása mi- felénk sértés. Ha kisgyerek korunkban valamelyik szomszéd udvarába ténferegünk, kenyérrrel fogadtak bennünket, amit kakastejjel, varjúvajjal sütöttek. Azt el kellett fogadni, harapni. Hiába nem voltunk éhesek.

Az út kanyarog, akár észjárásom, s így látom, hogy kicsi hazánkban mindenütt így lehet ez. Az írásbeliség előtt közmondásgombócokba gurítódott elő az illendőség. „Ha adnak, völdd el, ha ütnek, szaladj el!” De hát igaz lélekre hogy vehettem volna el? Belvilágom minden porcikája tagadja, tiltja. Jól tartott, kedvelt embere vagyok olyan valakinek, aki bennem lakik. Lófrálhatok ezer kilométerekre tőle. Szentül kukurikulhat bárki. Ott van ő. Nagyra vagyok vele?

A számon ül, hogy ezt megmagyarázzam Zolinak, mert akármennyire is oldot- tabb a lányoknál, érzem, hogy elzárkózottsággal neki is tuskét szúrtam a lelke talpába. De hát itt a vallomásoknak sem helye, sem ideje, robogunk Tiszaszalkán, Tiszaadonyon keresztül. Pedig dolgom lenne ezekkel a számon tartott községekkel is. Megyünk, akár a golyó. Nem is nagyon értem, hogy Zoli miért olyan érzékeny a két lány bánatára. Milyen ellenségesen kiáltott rám az este. Fogadd el!

Lónyát alkonyati fényekben találjuk. A fatorony a köztemplomtól kicsit félre- húzódva, félénken áll magában, távolabbról megnyomorodott túlevelű és ocsúdó lombos fák szerény társaságában. Nevezetes építmény. Nemcsak kora, de nagysága tekintetében is. Az általam ismert huszonvalahány fatorony egyik legjelesebbike. Mestermunka. Kétszáz éves alakját minden utólagos javítás, rontás, szegénységtől diktált csonkítás ellenére őrzi. Karcsún, magatudón emelkedik. Alkotóit számadás- könyvekből ismerjük. A torony formája rokonozik a tájbeliekkel, nemcsak azért, mert fából készült, de mert egy nagy vidék tenyere hurcolja őket. Gemzse, Tákos, Cseke, Nagyszekeres meg a többiek egy ölből valók. Hogy koruk szerint melyik hova tartozik, azt a toronykutatók tudják, akik erdélyi ősökre mutogatnak. De jól tudja ezt Zoli. És én hiszek neki, mert nemcsak futtában centizte föl valahányát, de na- pokra odaköltözött a tövükre, s ott vakarásza össze a mesterjegyeket, a dátumokat, a fölhasznált anyag milyenségét, a fűrészelések, vésetek, faragások, illesztések, köté- sek sokaságát. Kóstolta, szagolta szépségüket, messzi múltba menő mivoltukat. Nem- csak az egykori ácsok esze-, kezejárása rögzítődött, de a toronyok sorsfordulóit is számításba vette. Hogy amikor a vihar lecsavarta, újra fázták a sisakot, megszin- delyezték, császárfáját cserélték, kerengő gerendázatát foltozták.

Följegyződött, mikor melyiknek renoválták szakállszárítóját, harangtartó székét. Még azt is megtudhatjuk, mely falu harangozója mivel kente a tengelyt. Disznózsír- ral, fáradt olajjal, vagy korpás hájjal. Hogy a harang ne késsen himbálódásában a súrlódástól lelustulva, de tisztán, könnyedén adja ki szavát. Messzire szóljon.

Allunk a torony tövén. Zoli beugrott a kulcsért. De fél órája nem jelentkezik. A kisebbik lány a kocsiban maradt. A nagyobbik nekidől a kőtemplom sarkának, cipője talpával simogatja a pázsitos fűvet. Merre kószálnak gondolatban, nem firtatom, hiszen én is otthon járok elszaladtomban régi toronyemlékeim után. Kovács-házán. Mert mihez is mérhet az ember? Az otthonihoz. A lebbencsleves, a kenyér íze, illata, a torony magassága, a káromkodás hangulata, a nyarak melege, a kút-vizek aromája, a lakodalmak rezesbandája mindmegannyi mértékegység bennem. Nem állítom, hogy a világ legszebbike, legjobbika. De hitelesítő mérőpont. Ahogy otthon volt.

Anyám paprikáscsirkéje, jósága, mesterem pontossága, szorgalma, követelőzése, a segítők pofonjainak ereje, sűrűsége, mindmegannyi mértékegység. A megalkotás öröme, a kész munka gyönyörűsége háromszögelési pontok, amiknek érzelmecölöpjei mélyre belének vannak verődve. Ezekről jobbra, balra, előre, hátra, föl és le állandóan körülcentizhetem magam.

Arizona őserdejének rejtett csapásait a saját asztalomon tanulmányozhatom, van hozzá bőven irodalom. De hogy életem következő fél órájában merre könyöklök meg utam, ahhoz bennem vannak a törvények. Így lehet ez már régen, s nemcsak az egyén, de a társadalom is tegnapja útvonalával méri mai, holnap lépéseit. Meg sem állhat, vissza sem fordulhat rajta.

Mire ennyire kibugbanolom gondolataimat, egészen beesteledik. De se Zoli, se kulcs. És én újra az otthoni napsütött toronyban ülök, mint légós, 1943 nyarán.

Azelőtt is százszor föl vitt bennünket oda a lábunk. Tiltották. Hogy le ne essünk, hogy el ne piszkáljuk a köteleket, a harangozó kigyalambjait ne háborgassuk. De a légó egyenesen fölparancsolt bennünket. Repülőgépeket lesni, gyújtólápok után kémlelni a határt. De hát napokat odafönt kucorgunk, se repülő, se gyújtóláp. Ezerszer körülkukkerozzuk tájéunkat. Ellátunk Mezőhegyesig, Bánhegyesig. A házak kéményének füstjeiben gyönyörködhattunk. És szolgálhattam a beosztás szerint magamért, a mesterért, az első, a második segédért. Aztán lejöhettek gyalulni, s pár nap múlva újra föl a toronyba, hogy szolgálhassak magamért...

A magunk faluját fölülről látjuk. Talán azért is találta föl az ember a tornyot, hogy messzire ellásson róla. Kipróbálhatta a magasság hasznát, amikor még a fán lakott. S később, ha nem volt alkalmas létrafa, faragott magának tornyot. Hogy előre meglássa belőle a közelítő veszedelmet, hírt adhasson róla az alatta lakóknak.

Magunk alatt láttuk a falu minden rezzenetét. Ahogy a gulyákat, csürhéket reggelente nekipásztorították a legelőknak. Lakodalmas meneteket és temetéseket. Göndör Pistát, amint udvarában csutakolta lovait, fekete-Pétert, fekete-tarka kandúrját hajkurászva. Legjobban Kása Jani kertjébe tekinthetünk, amint feleségestől buzgókodik. Ide nagy figyelemmel fordul kukkerünk. Szép komrási parasztasszony az. Idekerültekor hetekig zúgott felőle a falu. Hogy mért nem talált Kása idevalósi lányt, hiszen sokan lestek rá az eladók közül. Neki, a tizholdasnak, komrási szépség köllött!

Igaz, dolgos, az ördögöt a likjából kihajtja, versenyt kapál akárkivel, egész héten képes a határt bújni. Meg szép is. De majd előltözi a föld hozadékát, mert a legforróbb nyárban is alsó humikat hord. Aztán majd pisloghat utána Kása Jani. Most is azt teszi. Egyedül a kútra el nem eresztí. A sarkában lakik, esti szembekoppanásig vele tart. Kedvez neki. A tavalyi féderes kocsiját is sárgára festeti, cifra üveget rakat konyhaajtójára, megtégláztatja a háza elejét. A menyecskének is kedvez, a falut is bosszanthatja. Mindig róla beszélnek. Tesz róla. Virilis képviselője a községi kupaktanácsnak, onnan kölcsönzött szavakkal él a kocsmában is. Valakinek nem akart fuvarba menni, ezt így fejezte ki: „Képviselem jogaimat a lovaimmal szemben!” És a feleségével szemben is képviselte.

Udvarolgatnak neki. Ha kicsi távolság teremődik Kása meg az asszony között, már bűgják neki a szépet. Tudtára adják, hogy a pusztát látása is kedves. Papucs csattogása, szoknyája libbenése, ételének illata.

A hátsó szomszéd, Pán Gabi, térül-fordul, átbeszél a kerítésen. Könnyen teszi, mert drótból van. Kása kint kapálja a fák alját, felesége a sűrű sorú zöldséges róná-

kat ritkítja. Farral támaszkodik a hátsó szomszéd drótkerítésének. Katonai kukerunkkal látjuk a sorokat is. A hátsó szomszéd teszi magát, hogy a szilvafák hernyófészkeit nyírbálja. Közben átbeszélget. Kásával társalog, aki retentő szorgalmas léteire meg nem áll. Két kapavágás közül dobálja vissza válaszait. Árpát vet a kis-kacsáknak. Vágja a kemény földet olyan buzgalommal, a kapa is a szikrát hányja. A szeme is azt szórná, ha rádöbbenne, hogy Pán Gabi képes a kerítésen át szeretni a szépasszonyt, miközben olyan ájtatosan eteti szavával a gazdát, mintha csak árokparton ülve pipálnának, és a jámbor időjárásról hullatnák szavaikat. A komrási menyecske zavartalanul babilja a zöldségsorokat. Most döbbenek rá, hogy nemcsak Napóleon tudott egyidejűleg három különféle üggyel foglalkozni. Megegyezhettek előre, hogy ott lopják Janit, ahol érik? Szavukat nem hordja föl hozzánk a kukker, annyi esze nincs neki, de a szememnek hiszek. A történések karnyújtásnyira esnek tőlem, és a kerítés véggel jön nekem, mindkét oldalra egyszerre látok.

Pán Gabi nagy ehető-ihatú embere a falunak. Amilyen kicsi, gacsajlábú, szőrös hátú, olyan nagy tudású, nevetésű. Nemcsak a tüzes gépeket uralja, a pufogós traktorokat nyergeli, órát javít, detektoros rádiót épít, megszólaltatja a tölcserest is. És most, átkapál Kása Jani kerítésén. Kedve akkora, a nagy falut kétszer körülkacarássza. Oka van rá. A szépasszony a száz ágra sütő napon az ura csőszködése mellett is, odapásztit neki.

Mit tesz a torony? Messzire látni belőle. Valamelyik népmesében csavart szarvú ördögóriás fölemelgeti egy falu házfödeleit, úgy leleselkedik titkaikba. Mi, inaskoromban, ezer házba beleláttunk födelemelgetés nélkül. Nyitott ajtókkal fogadtak, ha koporsót vittünk, bölcsőt vagy fűrösztő teknőt. Ha ágyvasalásokat reparáltunk, kotló-kiverte ablakot üvegeztünk, leszállott ajtót illesztettünk. Tudtommal előttünk nem titkolóztak. Mindent kimondtak tiztetejére a szájukkal. Istennel műveltették legkisebb lányukat, és szenteket párosítottak össze apjukkal, anyjukkal, de község-házára készültükben elváltva, míg kötözködésig mosakodtak, a hites társat is kikergették a kiskonyhából.

Máskor, mint most is, a szabad ég alatt, Pán Gabi nekitérdel, hogy kisegítse a szomszédot.

Az itteni torony tövéből egyet ugorva lám mekkorát fordultam már otthon is, mire Zoli nagy átkozódva előkerelkedik. Egész dombiratosi hangszerelésben szidja a papot.

— A tizedik szomszédban akadtam rá. Nem ismertem. Hogy hová lett az én régi lónyai papom? A papok is meghalnak? Ez az új, babonás lehet. Azt mondja, alkonyat után nem enged be senkit.

De majd otthon, rajzokról megmutatom a tornyot, van énnékem erről olyan tanulmányom, a tiz körmödöt megnyalhatod utána. De bosszant, hogy ideesünk nyeletlen furkó módjára, s a tiszteletes úr fület mutat. Örülhetne az érdeklődésünknek! De fölfelé megy már a csillaga neki is, mióta az állam zsebére renoválják a műemlékeket.

— Nem olyan rossz ember az — szólalt meg a nagylány.

— Micsoda? Még pártfogolod — horkan föl Zoli —, igaz, tanított téged is.

— A jóra, meg a szépre.

— Azért van magához való esze. Szép lányokat jóra tanítani! Hogy mért is nem mentem el papnak? Egyik lánycsapat kinő a keze alól, odakerül a másik. Taníthatja őket.

A nagylány huncutul kacarászott, ez láthatóan izgatta Zolit.

— Ne bosszants, Julcsi! Erről sose beszéltél!

— Nem is kérdezte, Zoli bácsi.

— Kérdeztem én, de te arról beszélsz, amiről akarsz. Amit nem kell szégyellened.

— Nincs is szégyelni valóm. Csak szépet és jót tanultam tőle.

— Elképzelem. Amilyen piskótaképű, ájtatos ember ez. Nőtlen. Zabál a szemével.

— Jó ember! — replikázott a lány.

— Tán meg is kért?

— Épp cigánylány kell neki feleségnek!
— De csömögének elmögy!
— Mintha más is úgy lenne vele!
— De nem rám célsz? — érzékenykedett Zoli.
— Ezt nem az utcán kellene megbeszélni!
— Most miket gondol rólunk, megint jól bemutatkoztunk a barátom előtt — sóhajt Zoli.

A lány hátat fordítva von vállat, s megindul a kocsihoz.

— Merre megyünk? — kérdezi.

— Haza! Éhes vagyok.

Szó nélkül söprünk haza. Csak a kapu előtt kezdett intézkedni Zoli.

— Nekem reggel dolgoznom kell, de Julcsinak adok két nap szabadságot, aki majd meghurcol Lónyán, meg a többi faluban. Ismerős tájék neki, ez a szülőföldje. Elvisz a falu okosai közé, tücsökbogár szakemberek meghallgatására. De minden este találkozunk. Lányok, jó pihenést!

— Hamar szétzavartad az együtttest, koma — mondom Zolinak. — Én is megyek az IBUSZ-szobámba, itt vagyok harmadnapja, a szememmel sem láttam.

— Ne is vágyódj utána. Gyere föl, hadd törlesszek valamit lónyai adósságomból, mert a végén azt hiszed, csak a számat jártatom.

— Pihennünk is kellene, alig aludtunk az éjszaka.

— Nem aludni jöttél, úgy tudom. Tegnapelőtt, mikor azzal kínáltalak, nagyon tiltakoztál ellene. Most gyere, tornyozzunk egy kicsit.

A Tisza-könyök húsnál több tornya fából épült, mivel olyan kiterjedt erdőségek borították valamikor a tájat, hogy az egyes települések alig tudtak helyet szorítani a víz nem járta szárazulatokon. Lónya neve régi halászó helyet jelöl. Aztán a tulajdonosok innen vették vezetéknevüket. Közülük a leghíresebb volt Lónyai Menyhért. Ősei elvesztették birtokukat a szabadságharc után, akár a naményi Eötvös család. De amíg azok soha, a Lónyaiak visszakapták uradalmait. Az ő idejükben épült hát ez a torony. 1781-ben faragta Kakuk Imre parasztács, meg a legénye, Bán Péter. Azért nevezték őket parasztácsoknak, mert ha a szakmában nem akadt munka, elmentek azok kapálni is.

A torony tíz talpgerendán áll, amelyiknek mindegyike harmincöt centis átmérőjű. Első pillantásra túlméretezetnek tűnik, de tudni kell, hogy az építmény stabilitását itt a saját súlya biztosítja. S a túlméretezést az is indokolja, hogy a nyírbátori építmény után ez a tájék legmagasabbika, 26 méteres szökellésével. A talpakba vésett oszlopok fölfelé vékonyodnak, amelyeket a toldásnál koszorúgerendák kötnek össze. Itt kezdődik a kerengő, vagyis a galéria árkádja, amely a törzs fölött kitolódik, s az ad különösen szép formát az építménynek. Távolról úgy fest, mint egy karba öltött kezű szép lány. Rajta ül a sugártorony, itt nyolcszögletes, és olyan szépen aránylik a lábazathoz és a többi alkatrészhez, ahogy egy jól megépített emberalak mutatja magát.

A torony szilárdságát számtalan támasztó dúckötés, andráskereszt, lapolás, s egyéb tartó biztosítja.

Az egészséget, mint szép ruha, több tízezer faszindely öltözteti. A zszindely hornyolt, fűrésszel csipkézett, akár a galéria körülfutó köténye. Mondom, együttes megjelenésében olyan ez a torony, akár egy szép lány. Majd megszólal...

— Mint Julcsi? — adom kezébe a szót, mert gyanítom, hogy mindenképpen arra akarja terelni beszédét.

— Hát mondjuk, mint ő.

— Te tudod — hagyom rá. — Te ismered őket. Én csak nézgelődöm, mint vak kutya Radnán.

— Az a gyanúm, hogy látsz is, nemcsak nézel.

— Ha segítesz.

— Szeretném, ha tisztán látnál. Ha már elmondom. Veszed észre, mennyire kívánczok belőlem. Kinek mondhatnám el? Nem vagyok tűzföldi indiánus, hogy

lyukat ásva, a földanyának panaszoljam el életem buktatóit, menekülésem, kóborlásaim indítékait.

— Figyellek, Zoli!

— Ahogy az elején mondtam, nem ez a lány húzott ide. A világon is alig létezett, amikor én inaskoromban beleszerettem ebbe a tájékba. Aztán mindenféle családi, egyéni bajaim parancsoltak ide. Éppen itt éltem második esztendeje, méricskélve a Tisza-gátak tetejét, amikor egy ebédszünetben látom, hogy sír valamilyen kislányka félrehúzódva. Gondoltam, tán kiette a kezéből a kakas a kenyeret. Mert nem evett. A karjára dőlve pityergett, odamentem, hogy mi baja lehet. Azelőtt nem is láttam. Nem győztem figyelni a fruskákat, hiszen iskolaszünetben többen dolgoztak körülöttünk. Hurcolták a szintező léceket, a brigádok körüli segédmunkákban motyogtak. De érdeklődésemre a fejét sem emelte föl. Odaültem mellé, és komolyan kérdeztem tőle, mi a bánata. Száz darabra törve zokogta elő, hogy kitették a brigádból, mondván, hogy cigánnyal nem dolgoznak együtt. Én erre rákezdtem neki cigányul mondani: ó, tikhovo dilinovo zsello! Erre fölkapta a fejét. Honnét tudok cigányul. Mondom, cigány vagyok. Nem igaz, válaszolt nagy gorombán.

— Miért? — kérdeztem — amiért megőszültem? A cigány is megőszül, ha megéri.

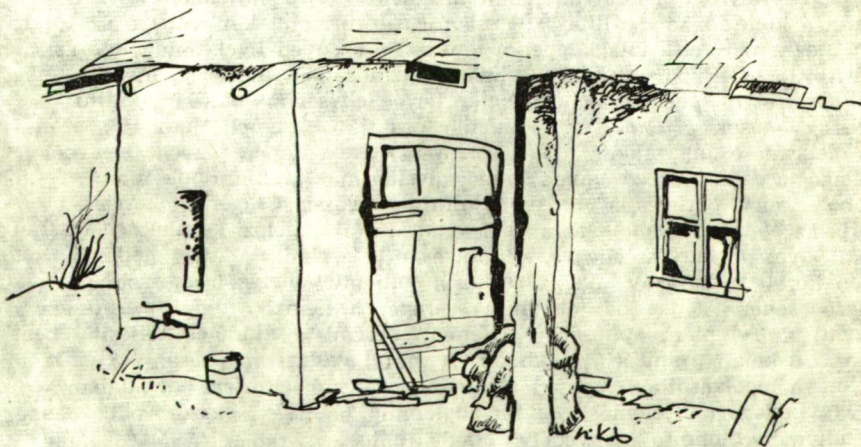
— Maga nem cigány! De honnét tud?

— Megérted?

— Nem minden szavát. De biztosan cigányul mondja. Csak nem úgy, ahogy mifelénk.

Ő nem tudta, hogy mikor Líbiában dolgoztam, Ziganó városában, odavaló füstösökkel kerültem össze, akiknek nyelvéből ragadt rám valami, de hogy beszélem is, az túlzás.

Én a brigádját nem erőltettem, hogy vegyék vissza a lányt, mert olyan erősek voltak vele szemben, hogy a lábamon nem álltam meg érveik előtt. Közölték, hogy pállott szájú, tetves, úgy tudják, az apja emberölésért ült, és a bátyja most is valamelyik börtönben csücsül. A piszkolódás áradmányában hogy is igazodhattam volna el. Ránézésre tényleg olyan volt, mint valami elgazdátlanult kamaszmacska. Pattanások az arcán, szája körül, gondozatlanul lógott fekete sörénye a vállára, szemében a megriasztott állat félelme. Látására talpra ugrott bennem a szájalom.

CSIKÓS ANDRÁS RAJZA